

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

GÖÇMEN KRİZİNİN TÜRKİYE’NİN ULUS DEVLET
ANLAYIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Semineri Final Ödevi

Makaleyi Hazırlayan

SMMM EROL NAGAŞ

2220062009

0000-0002-3028-007X

DANIŞMAN: PROF. DR. ERKUT ALTINDAĞ

İstanbul, 2023

Araştırma Sorusu: Türkiye'deki göçmenlerin ulus devlet anlayışı üzerindeki etkileri nelerdir?

Araştırma Hipotezi: Çalışmamız, göçmen krizinin Türkiye'nin ulus devlet anlayışı üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin göçmen politikasının ve ulus devlet politikasının zaman içindeki dönüşümüne vurgu yapılarak özellikle göçmenlerin Türkiye'nin ulus devlet tanımı, vatandaşlık tanımı, politikaları ve toplumsal yapısını nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. BÖLÜM

Göçmen krizinin Türkiye'nin ulus devlet anlayışı üzerindeki etkilerini anlayabilmek için öncelikle ulus devlet, göç, mülteci, göçmen ve sığınmacı kavramlarını tanımlamak gerekmektedir.

Dünya tarihinin son üç yüzyılına baktığımızda, 1789 Fransız İhtilali'nden beri devlet yapılanmaları imparatorluk döneminden ayrılarak merkezi devlet yapılanmasına doğru dönüşmüştür. Bu yeni yapılanma ulus devlet yapılanmasıdır ki ulus devlet egemenliğini bir hanedana veya kiliseye değil, halka dayandırmasıyla ön plana çıkmaktadır. Ulus devlet yapılanması Batı Avrupa'da doğmuş olmakla beraber bugün tüm dünyaya yayılmıştır ve hakim devlet yapısı konumundadır. Sadece ulus devlet kavramı değil, bununla yakın ilişkili olan milliyetçilik kavramı da bu açıdan son derece önemlidir. (Aydın, 2018)

Göç kavramı ile ilgili birçok farklı yerde tanımlamalar yapılsa da bu kavramla ilgili en net tanımı Uluslararası Göç Örgütü yapmaktadır. Buna göre göç; bir devletin içinde yer değiştirmek veya uluslararası bir sınırı geçmek olarak tanımlanabilmektedir. Bu anlamda baktığımızda uluslararası göç; nedeni, süresi ve yapısı ne olursa olsun kişilerin yer değiştirdiği nüfus hareketleri şeklinde tarif edilmektedir. (Zenginoğlu, 2019). Tanımdan da anlaşılacağı gibi göç kavramı oldukça geniş bir anlama sahiptir ve farklı kaynaklarda farklı şekillerde yorumlanmaktadır.

Mülteci, sığınmacı ve göçmen kavramları ise sıklıkla birbirine karıştırılan kavramlardır. Göçün nedeni bu statülerin belirlenmesinde oldukça önemlidir. Sığınmacı ve mülteci kavramları zorunlu bir göç sebebiyle ortaya çıkarken, göçmen statüsü esas itibarıyla 'kendi isteği' ile göç eden kişilere verilen bir statüdür. (Köşk ve Özbek, 2017).

Birleşmiş Milletler *göçmen* kavramını 'normalde ikamet ettiği ülkeyi değiştiren kişiler' olarak tanımlamaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere bu kavram oldukça geniş bir kapsama sahiptir. Yine Birleşmiş Milletler'in tanımına göre eğer bu kişiler üç aydan uzun ve buna karşın bir yıldan kısa süreyle ülke değiştirmişlerse kısa süreli göçmen olarak, bir yıldan uzun bir süreyle ikamet değiştirmişlerse uzun süreli göçmen olarak ifade edilmektedirler. (Dinçer ve Eşsiz, 2021).

Sığınmacı kavramı, Uluslararası Af Örgütü tarafından; ülkesinden ayrılmış, ağır insan hakları ihlalleri ve zulümden korunmak amacıyla bir başka ülkeye sığınmış, buna karşın kanuni olarak henüz mülteci olarak kabul edilmemiş ve sığınma başvurusunun sonuçlanmasını bekleyen kişi şeklinde ifade edilmektedir. (Uluslararası Af Örgütü, 2022).

Mülteci kavramı ile ilgili olarak; 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yapılan mülteci tanımında açıkça coğrafi bir sınır getirilmiş, buna göre Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan olaylar sebebiyle dini, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti, ırkı ya da politik düşünceleri nedeniyle zulüm göreceğinden haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı bulunduğu ülkenin dışında olan ve bu ülkenin korumasından faydalanamayan veya faydalanmak istemeyen yabancılarla bu çeşit olaylardan ötürü önceden yaşadığı ve ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan, bu ülkeye dönemeyen ya da dönmek istemeyen vatansızlar şeklinde ifade edilmiştir. (Türkiye Hukuk, 2022). Burada belirtmek gerekir ki Türkiye Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan ülkelere biridir ve dolayısıyla söz konusu mülteci tanımı Türkiye için de geçerlidir. Bu nedenle Türkiye doğudan gelen göçmenlere mülteci statüsü vermemektedir.

Yukarıda saydığımız kavramlarla ilgili bir çerçeve çizmek, genel itibariyle göçün ulus devletler üzerindeki etkilerini, özelde ise son zamanlarda yaşanan göçmen krizinin Türkiye'nin ulus devlet anlayışı üzerindeki etkilerini anlamak açısından anahtar bir rol oynamaktadır.

2. BÖLÜM

Ulus devlet anlayışının bir devlet biçimi olarak 1815 tarihinde ortaya çıktığı varsayılıyor ve sosyolog Arrighi'nin tezine dayanarak, bir süreç olarak 13. ve 14. yüzyıllarda kavramlaşmaya başladığı kabul ediliyor olsa da, aslında ulus devlet kavramı 1648 Westphalia Anlaşması ile ortaya çıkmıştır. 1789 yılında Fransa'da meydana gelen Devrim, milliyetçilik düşüncesinin ideolojik ve politik altyapısını hazırlamıştır. (Gökçen, 2016).

Ulus devletinin kuruluşunu dört evrede izleyebiliriz:

a. Birinci Evre: Bu evre 15. yüzyıldan Fransız İhtilali'nin gerçekleştiği 18. yüzyıla kadar olan süreyi kapsamaktadır ve devletin oluşumunu içermektedir. Birinci evre siyasal, kültürel ve ekonomik bütünleşme ile ön plana çıkmaktadır.

b. İkinci Evre: Bu evrede kitleler gittikçe sisteme daha çok dahil olurlar. Bu noktada yeni kimlik ortaya çıkmakta ve bu yeni kimlik mezhepler, yerel seçkinler ya da kiliseler tarafından meydana getirilmiş olan egemen kimlikle çatışmaya girmektedir.

c. Üçüncü Evre: Üçüncü evrede toplumun üyeleri tebaa pozisyonundan çıkarak 'aktif yurttaş' konumuna gelmektedirler. Bu evrede değerlere dayalı yerel çatışmalar bitmekte ve çıkarlara dayalı işlevsel çatışmalar başlamaktadır.

d. Dördüncü Evre: Son evre olan dördüncü evre devletin idari aygıtlarının genişleme evresidir. Bu evrede özellikle ekonomik koşulları ulusal bazda eşitlemeye yönelik politikalar uygulanmaktadır. (Bayhan, 2006: 50).

Göç kavramı ve toplum ilişkisine bakacak olursak; Göçmenler sadece yerlerini değiştirmemekte, bunu yaparken kültürlerini ve kimliklerini de gittikleri yerlere taşımaktadırlar. Göç alan ülkeler ise bu durum karşısında kendi kültürlerini ve kimliklerini korumak amacıyla birtakım reaksiyonlar göstermektedirler. Bu durum göç alan ülkenin ve toplumun göçmenleri birer tehdit unsuru olarak algılamasına neden olmaktadır. (Zenginoğlu, 2019). Buna karşın modern ulus devletlerin bir taraftan kendi vatandaşlarına karşı, kendi özgün motiflerini koruma yükümlülüğü varken diğer yandan, küreselleşen dünyada konumlarını sağlamlaştırmak adına, işgücü piyasalarının esnek tutulması konusunda göçmenlerin varlığından vazgeçememektedirler. (Köşk ve Özbek, 2017).

Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslaşma tarihinde, Erken Cumhuriyet döneminde, Kemalist ideoloji Batı tipi toplum yaratma amacı gütmüştür. Bu süreçte yapılan devrimler ve izlenen devlet politikaları, Osmanlı İmparatorluğu'nda devam eden 'kültürel ikilik' probleminde çözüm getirmeyi amaçlamıştır. Batı toplumu benzeri modern bir toplum yaratmak için uğraş verilmiş ve bunun için etkili bir ulusçuluk politikası izlenmiştir. Bu anlamda ulusçuluk politikası ekonomi, tarih, dil ve dış

siyaset olmak üzere dört alanda yapılan çalışmalarla devam ettirilmiştir. (Aksakal, 2022).

Türkiye'nin modernleşme ve ulus devlet politikası üç farklı dönemde ele alınabilir. Bu dönemler; 1923 – 1950 arası, 1950 – 1980 arası ve 1980 sonrası dönemlerdir. Türkiye'nin 'Erken Cumhuriyet Dönemi' olarak tarif edebileceğimiz 1923 – 1950 arasında ulus devlet anlayışının temelleri atılmış ve homojenleştirme konusunda çalışmalar yapılmıştır. 1950 – 1980 arasında ise ulus devlet politikası derinleştirilerek devam etmiştir. 1990'lı yıllardan sonra ise ulus devlet politikası küreselleşme ile iç içe geçerek sürekliliğini devam ettirmiştir. (Aksakal, 2022). Sonuç olarak, bünyesinde farklı etnik unsurlar barındıran Türk Devleti, Erken Cumhuriyet Dönemi ile birlikte heterojen unsurları azaltmış, homojen bir toplumsal yapı ile millet bilinci oluşturmayı amaçlamıştır. Bunun yanında Türkiye'nin siyasal ve tarihsel şartları sebebiyle devletin ve milletin bekası, toprak bütünlüğü, bağımsızlık gibi değerler ön plana çıkartılarak bu değerler üzerinden bir vatandaşlık tanımı geliştirilmeye çalışılmıştır. (Aksakal, 2022). Bu anlamda Türkiye'de ulus devlet anlayışı ve homojen vatandaşlık tanımının Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de ulus devlet inşası konusundaki en önemli çalışmalardan birisi de 1934 tarihli 2510 sayılı İskan Kanunu'dur. Bu Kanun, özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde Balkanlar'da kalmış muhacirlerin yurda dönüşü ile ilgilidir. Yalnız burada amaç sadece muhacir yerleştirmek değildir. Burada iki temel amaç ön plana çıkmaktadır. Birincisi; Türk kültürünü güçlendirmek ve dil davasını çözüme ulaştırmak, bu amaç doğrultusunda ülkeye Türk kültürüne bağlı göçmen getirerek Türk kültürüne sahip nüfusu yoğunlaştırmaktır. Bunun yanında, Türk kültürüne uzak kalmış kişilerin ülkeye yerleştirilerek onlara Türk kültürünü benimsetmenin devletin bir görevi olduğu belirtilmiş, bu kişileri Türk kültüründe eriterek Türk oldukları için yurda daha sağlam bağlamanın yöntemleri anlatılmıştır. (Şakacı, 2020). Kanunun gerekçelerine baktığımızda, özellikle Türklük vurgusunun ve dil birliğinin ön plana çıkarıldığı, homojen bir Türk vatandaşlığı tanımı oluşturulmaya ve bir bilinç yerleştirilmeye çalışıldığı açıkça görülmektedir. 2510 sayılı İskan Kanunu, Türkiye'nin Erken Cumhuriyet Dönemi ulus devlet çalışmaları ve devletin vatandaşlık tanımına bakışı konusunda oldukça önemli bir örnektir.

Cumhuriyet dönemi boyunca Türkiye'ye gelen göçmen sayılarına ve bunların geldikleri bölgelere baktığımızda ise farklı dönemlerde farklı bölgelerden gelen göçmenler görmekteyiz.

Tablo.1: Türkiye Cumhuriyeti Göç Hareketleri Tablosu

Dönem	Kaynak Bölge	Gelen Göçmen Sayısı
1922 - 1938	Yunanistan	384.000
1923 - 1945	Balkanlar	800.000
1933 - 1945	Almanya	800
1988	Irak	51.542
1989	Bulgaristan	345.000
1991	Irak	467.489
1992 - 1998	Bosna	20.000
1999	Kosova	17.746
2001	Makedonya	10.500
2011 - 2020	Suriye	3.600.000

(Eroğlu ve Varol, 2021)

İstatistikler incelendiğinde, cumhuriyet dönemi boyunca Türkiye'nin en yoğun olarak 2011 – 2020 arasında Suriye'den göç aldığı görülmektedir. Bu yüzden bu konuya daha ayrıntılı eğilmek gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği raporlarına göre, Suriye iç savaşının başlamasından sonra, Türkiye dünyada en çok sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke durumuna gelmiştir. Türkiye, Suriye'den gelen sığınmacılar için açık kapı politikası uygulamıştır. Bunun sonucu olarak da, resmi verilere göre, 2011'den bu yana Türkiye'ye 3,7 milyon Suriyeli sığınmacı gelmiştir. Bununla birlikte ülkeye gelen sığınmacılar ülkeye homojen bir şekilde dağılmamış, bunların çoğu büyük kentleri ve Suriye sınırına yakın illeri tercih etmişlerdir. Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre Suriyeli sığınmacıların en çok tercih ettiği 10 il; İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya ve Kilis'tir. (Aksakal, 2022). İstatistiklere baktığımız zaman hem sığınmacı sayısının yüksekliği, hem de bu sığınmacıların belli kentlere yığılması dikkat çekmektedir. Bu durum sığınmacıların gettolaşmasına ve dolayısıyla entegrasyonlarının zorlaşmasına neden olacak, bu da Türk ulus kimliğine entegre olamamış sığınmacıların ulus devlet anlayışına uyum sağlayamayacağı anlamına gelecektir.

Göçmenlerin ulus devlet yapısına etkileri konusunda doğum hızı ve Türk vatandaşlığına geçen Suriyeli sayısı da dikkat çekici veriler vermektedir. TÜİK verilerine göre, 2020 yılında Türkiye’de doğum hızı 1,7 iken bu oran Suriyeli sığınmacılarda 5,3 olmuştur. (Özlem ve Gökler, 2021). Buna ek olarak 2017 yılından beri Türkiye ‘Türkiye’ye katkı sunan ve yüksek vasıflı Suriyeliler’in vatandaşlığına alınmasına ilişkin bir politika uygulamaktadır. Resmi kurumların vatandaşlığına alınma kriterleri ya da kaç Suriyeli’nin vatandaşlığına alındığı ile ilgili bir açıklama yapmamasına karşın İçişleri Bakanı 2020 yılında 150.000 Suriyeli’nin Türk vatandaşlığına kabul edildiğini açıklamıştır. (Sözcü, 2021). Mayıs 2022 itibariyle ise bu rakam 200.950 olarak açıklanmıştır. (Anadolu Ajansı, 2022).

2016 yılında Türkiye ve Avrupa Birliği arasında yapılan Mutabakat birçok yönden dönüm noktası niteliğindedir. Bu mutabakatla birlikte, devlet de dahil olmak üzere hemen herkesin geçici olarak gördükleri Suriyeli sığınmacıların entegrasyonu için somut politikalar oluşturulmaya başlanmıştır. 2016 yılından beri emek piyasasına katılım, sağlık, eğitim ve toplumsal uyum alanlarında, Suriyeli sığınmacıların entegrasyonu ile ilgili politikalar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Söz konusu politikaların önemli bir kısmı Avrupa Birliği finansmanı ile yürütülen çalışmalar, bir kısmı ise sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü faaliyetlerden oluşmaktadır. (Danış ve Dikmen, 2022).

Ulus devlet ve göç kavramlarını yeniden beraber değerlendirdiğimizde, göçlerin giderek yaygınlaşması ve artarak devam etmesi devletleri iki soruna çözüm bulmaya itmektedir. Öncelikle, ulus devlet kavramının en önemli öğelerinden biri olan sınır güvenliği ve sınır kontrolü sorunu artan insan hareketliliği karşısında nasıl çözülecektir? İkinci olarak ise ulus devletler, göçmenlerin giderek yerleşimci olmaya doğru yönelmeleri ile toplumda ortaya çıkan dönüşümü nasıl yöneteceklerdir? Unutmamak gerekir ki milliyetçi ve göç karşıtı söylemlere dayanan ulus eksenli anlayışın belirleyici olduğu politikalar, küresel ve bölgesel bazda geliştirilen politikaların uygulanması konusunda önemli bir sorundur. (Erat, 2017).

Sonuç olarak görülmektedir ki, milliyetçilik anlayışına ve homojen bir kimlik tanımına dayanan ulus devlet anlayışı, artan göç hareketleri ve göçmen sayısındaki artış, bu göçmenlerin yarattığı entegrasyon sorunları ve kültür farklılıkları nedeniyle

sorunlar yaşamaktadır. Göçmenler kendi kültür kodlarını ve kimliklerini göç ettikleri toplumun içine taşımaya çalışmakta, halihazırda milliyetçilik duygusuna sahip ve kendi kültür kodlarını korumak isteyen yerel halklar ise bu duruma tepki göstermektedir. Sınır güvenliğinin sağlanamaması, göçmenlerin getirdiği ekonomik yükler ve kültürel farklılıklar devletler için bir sorun haline gelmektedir. Göçün nedenleri ve sonuçları ile oldukça karmaşık bir süreç olduğu ve hem göç edenler, hem de hedef ülke devlet kurumları ve halkları için sosyoekonomik çatışma alanları yaratacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Aksakal, İ. (2022). TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SIĞINMACILAR: TÜRK TOPLUMSAL YAPISI VE ULUS DEVLET POLİTİKASINA ETKİSİ . Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , (30) , 671-690 .

Anadolu Ajansı (2022). Bakan Soylu'dan Türk vatandaşlığının kazanılması süreçlerine ilişkin açıklama <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bakan-soyludan-turk-vatandasliginin-kazanilmasi-sureclerine-iliskin-aciklama/2583717#> (Erişim Tarihi 21 Mayıs 2023).

Aydın, R. (2018). Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet . Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi , 6 (1) , 229-256 .

Bayhan, H. (2006). Ulus Devlet, Modernizm ve Postmodernizm. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kamu Yönetimi A.B.D., Dicle Üniversitesi

Danış, D. & Dikmen, H. (2022). TÜRKİYE'DE GÖÇMEN VE MÜLTECİ ENTEGRASYONU: POLİTİKALAR, UYGULAMALAR VE ZORLUKLAR . İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı , 24-45 .

Dinçer, S. & Eşsiz, F. P. (2021). Uluslararası Göç Olgusu ve "Arap Baharı" Sürecinde Değişime Uğrayan Avrupa Birliği Göç Politikaları. Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 7 (1) , 68-84.

Erat, V. (2017). KÜRESELLEŞME VE ULUS-DEVLET SARMALINDA DEVLETLERİN GÖÇMEN POLİTİKASI . Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 8 (15) , 197-209 .

Eroğlu, G.Ç. & Varol, N. (2021). Türkiye'deki Suriyeli Göçmen Nüfus İçin Yaşam Alanı Seçimi . Afet ve Risk Dergisi , 4 (2) , 319-330 .

Gökçen, A. (2012). The rise of citizenship despite bankruptcy of nation state . OPUS International Journal of Society Researches , 2 (2) , 104-120 .

Köşk, U.C. ve Özbek, Ç. (2017). KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI GÖÇ İLİŞKİSİNDE DEĞİŞEN GÖÇMEN ALGISI. Researcher, 5 (1), 247-265.

Özlem, A. & Gökler, M. E. (2021). Göçmen Kadınlarda Üreme Sağlığı. Medical Research Reports. 4 (3), 57-64.

Sözcü (2021). Kaç Suriyeli Türk Vatandaşı Yapıldı? <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/kac-suriyeli-turk-vatandasi-yapildi-6618302/> (Erişim Tarihi 21 Mayıs 2023).

Şakacı, B. K. (2020). TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE İSKÂN POLİTİKALARI: 1934 TARİHLİ 2510 SAYILI İSKÂN KANUNU İNCELEMESİ . Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi , 1 (3) , 36-57 .

Türkiye Hukuk (2022). Mülteci Nedir? <https://www.turkiyehukuk.org/multeci-nedir/> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2023).

Uluslararası Af Örgütü (2022). Mülteci Hakları. <https://www.amnesty.org.tr/icerik/multeci-haklari> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2023).

Zenginoğlu, S. (2019). Avrupa ve Göç: “Tehdit” Olgusuna Yönelik Teorik ve Politik Bir Analiz . Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (1) , 42-49 .